

פרק ח / ברוריה בן-דוד (וייס)

בפרק זה נקרא על חנוכת המקדש ותפילת שלמה.

חנוכת המקדש נערכה "בירח האיתנים בחג". "איתנים" הוא השם הקדמון לחודש השביעי, הוא חודש תשרי (שמו ניתן לו מימי העלייה מבבל). חז"ל דרשו שנקרא על שם איתני עולם (אבות ישראל) שנולדו בחודש זה (ר"ה יא ע"א). לפי סברה אחרת בגלל החגים החשובים החלים בחודש זה החודש נקרא "איתנים". "בחג" לפי פשוטו הכוונה לכל החודש. נקרא "החג" על שם המועדים החלים בו, ובלשון חז"ל "חג" הוא כינוי של חג הסוכות שהתורה קראה לו "חג ה'".

חנוכת המקדש נערכה במעמד מרשים של זקני ישראל, ראשי המטות, נשיאי האבות (פס' א ב ; דה"ב ז ח-ט). "שבעת ימים ושבעת ימים", שבעת ימי חג הסוכות ועוד שבעת ימים לחג חנוכת הבית. מן הלשון "שבעת ימים ושבעת ימים" למדו חז"ל שאין מערבין שמחה בשמחה (מועד קטן דף ח ע"ב). אותה שעה הובא הארון למקומו הקבוע לדביר. ושלמה נשא תפילה במעמד כל העם, כך התקיימה בהקמתו של בית המקדש הפגנה אדירה לאחדות האומה ועצמתה.

מעמד חנוכת הבית היה מלווה בגילוי שכינה לעיני כל ישראל. חז"ל אמרו: "משנבנה הבית נבנה העולם ועמד ביישובו" (תנחומא לפ' תרומה). "ויהי בצאת הכהנים מן הקדש והענן מלא את בית ה' " (פס' י'). לאחר שיצאו הכהנים מן הקודש (ההיכל) אל העזרה, לאחר שהעמידו את הארון בקודש הקדשים "הענן מלא את בית ה'". לאות כי כבוד ה' בא לשכון בבית המקדש (שמות לג ט). הוא הענן שנאמר בו: "כי בענן אראה על הכפרת" (ויק' טז ב).

מי נשא את הארון?

הכהנים נשאו את הארון מן האוהל בעיר דוד אל מקום הבית בהר המוריה. שנה רבי יוסי : בשלושה מקומות נשאו כהנים את הארון כשעברו את הירדן, וכשהסבו את יריחו וכשהחזירוהו למקומו (סוטה לג ע"ב).

"והמלך שלמה וכל עדת ישראל הנועדים עליו אתו לפני הארון מזבחים צאן ובקר אשר לא יספרו ולא ימנו מרב" (פס' ה), וכן עשה דוד בשעת העלאת הארון מבית עבד אדם הגתי אל האוהל (ש"ב ו יג ; דה"א טו כה ; דה"א טז א-ב). "אשר לא יספרו ולא ימנו מרב" לשון הפלגה.

באיזה פס' מצוין במדויק מקום הארון?

"ויבאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו אל דביר הבית אל קדש הקדשים אל תחת כנפי הכרבים" (פס' ו).

הכתוב חוזר על מילת היחס "אל" ארבע פעמים כדי לציין במדויק את מקום הארון. "אל מקומו" המקום שנועד לו (ו יט-כ).

סמוך ליום העלאת הארון מן האוהל שנטה לו דוד בירושלים אל בית קודש הקודשים הובאו גם שרידי אוהל מועד שבגבעון ושאר כלי הקודש שהיו בו לירושלים כדי להעלותם יחד עם הארון להר הבית. "ויעלו את ארון ה' ואת אהל מועד ואת כל כלי הקדש אשר באהל, ויעלו אתם הכהנים והלויים" (פס' ד). היו כלי קודש כגון הארון שנשאו רק הכהנים והיו כלי קודש שנשאו רק הלויים.

ברכת שלמה (פסוקים יב-כא)

שלמה פנה אל קודש הקודשים בראותו כי השכינה שורה בבית, שהרי ה' הבטיח לשכון בו מתוך ענן וערפל ככתוב: "כי בענן אראה על הכפרת" (ויק' טז ב). תקנו חז"ל ב"ברכת השופרות" "אתה נגלית בענן כבודך... ונגלית עליהם בערפלי טהר". ענן וערפל הם אחד ככתוב באיוב לח ט: "בשומי ענן לבשו וערפל חתלתו".

מה הייתה עיקרה של ברכת שלמה?

- א) בחירת ירושלים לבניין בית להיות "שמו" שם. שלמה אומר: "בנה בניתי בית זבל לך, מכון לשבתך עולמים" (פס' יג). בית זבל- בית רם ונישא, איתן ויציב כדי שתשרה בו השכינה לעולם.
- ב) בחירת דוד וביתו להיות נגיד על עם ישראל, תוך הדגשה שדוד לא נצטווה על בניין הבית, אלא שהייתה זאת משאלת לבו בלבד. "הטיבת כי היה עם לבבך" (פס' יח).

כוונתו של דוד לבנות את בית המקדש הייתה רצויה לה' ובזכות זה הובטח לדוד שבנו יבנה את הבית, ואכן ישב שלמה כמצוות ה' על כיסא דוד ועלה בידו לבנות את בית ה' ולשים בו את הארון "אשר שם ברית ה' (לוחות הברית), אשר כרת עם אבתינו בהוציאו אתם מארץ מצרים" (פס' כא), ועל כן הוא מברך ומהלל את ה' אלקי ישראל.

בסיום הברכה: "ויעמד שלמה לפני מזבח ה' נגד כל קהל ישראל ויפרש כפיו השמים, ויאמר: ה' אלקי ישראל אין כמוך, אלקים, בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, שמר הברית והחסד לעבדיך ההלכים לפניך בכל לבם, אשר שמרת לעבדך דוד אבי את אשר דברת לו, ותדבר בפיו ובידך מלאת כיום הזה" (פס' כב-כד). כלומר: שלמה פנה אל כל הקהל שעמד בעזרה הגדולה (דה"ב ד ט ; ו ג). מנהג המתפללים לפרוש כפיים כלפי מעלה או כלפי המקדש.

מצאנו זאת אצל משה: "כצאתי את העיר אפרש את כפי אל ה'" (שמ' ט כט לג).
 ובפסוק לח כתוב: "כל תפלה כל תחנה אשר תהיה לכל האדם לכל עמך ישראל
 אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה".
 שלמה אמר: "אין כמוך אלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת", ככתוב בדברים
 ד לט: "כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד".
 וביהושע ב יא: "כי ה' אלקיכם הוא אלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת.
 דברי דוד: "כי אין כמוך ואין אלקים זולתך" (ש"ב ז כב=דה"א יז כ).
 "שמר הברית והחסד לעבדיך ההלכים לפניך בכל לבם" רד"ק כתב שהכוונה
 לברית שכרת ה' עם האבות ולזרעם אחריהם.
 "אשר שמרת לעבדך דוד אבי" התואר "עבד ה'" הוענק לאבות האומה ולנביאי ה'
 (אברהם- בר' כו כד; יעקב- יש' מד ב ועוד).
 משה נקרא בכינוי זה (במד' יב ז).
 יהושע- (יהו' כד כט).
 אבנר בן נר היה הראשון שהזכיר את דוד בתואר זה (ש"ב ג יח).

האם ייתכן לבנות בית לה'? מה אומר שלמה עצמו על כך?

בפסוק כז נאמר: "כי האמנם ישב אלקים על הארץ? הנה השמים ושמי השמים
 לא יכלכלוך, אף כי הבית הזה אשר בניתי".
 כלומר: מלוא כל הארץ כבודו. אף השמים ושמי השמים אינם יכולים לכלכלו
 (להכילו). כל שכן לא יכילו הבית הזה.

בדבריו חובק שלמה זרועות עולם של מלכות ה' השולט בכל מעשי היקום,
 למרות שבכל מרחבי העולם מקומו, צמצם שכינתו בערפל בקודש הקודשים
 של בית המקדש למען עם ישראל.
מטרתו של בהמ"ק לשמש בית מועד לכלל העם לזביחה, תפילה והודיה
 "לשמע אל הרנה ואל התפלה" (פס' כח).
 רינה- שירת תהילה לבורא העולם בעוד שהתפילה מכילה בקשות ומשאלות.

שלמה פירט תפילות אשר תשמענה בבית המקדש.
 תפילת עבדך- זוהי תפילת יחיד.
 עמך בית ישראל- היא תפילת הציבור.

תפילת היחיד

"את אשר יחטא איש לרעהו ונשא בו אלה להאלתו, ובא אלה לפני מזבחך בבית הזה"
 (פס' לא).

הכוונה לסכסוך בענייני ממון, איש תובע מרעהו ממון והנתבע מכחיש כי הוא חייב
 כסף. חייב הנתבע להישבע לפני המזבח, כי מפני קדושת המקום לא יישבע לשקר.

שלמה רומז שהבית משמש גם מקום משפט, לא רק בדברים שבין אדם למקום, אלא גם בדברים שכן אדם לחברו.

תפילת אדם בשעת מצוקה.

"כל תפלה, כל תחנה אשר תהיה לכל האדם לכל עמך ישראל, אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה" (פס' לח),

כל תפילה כל תחינה בין ליחידים בין לציבור (רד"ק). ה' יודע את לבב המתפלל וייתן לכל אחד מה שראוי לו לפי התנהגותו. בראותם שה' מתנהג עמם לפי הצדק ייראו ממנו "למען יראוך כל הימים אשר הם חיים" (פס' מ).

תפילת הציבור

אם יינגף ישראל לפני אויביו הנלחמים בו כעונש על חטאם, כאשר יחזרו בתשובה יבואו לבית הזה להתפלל ולהתחנן לפניו, להושיעם מיד אויב ולהשיב לארץ מולדתם את השבויים שנפלו בידי האויב.

פגעים נוספים אורבים לאדם והוא זקוק לרחמי שמים.

"בהעצר שמים ולא יהיה מטר, כי יחטאו לך והתפללו אל המקום הזה והודו את שמך ומחטאתם ישובון כי תענם" (פס' לה).

עצירת גשמים היא עונש על חטאם של ב"י: "וסרתם ועבדתם אלהים אחרים... וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר וגו'" (דב' יא טז-יז).

"ונתתי את שמיכם כברזל" (ויק' כו יט).

"והיו שמך אשר על ראשך נחשת" (דב' כח כג).

למדנו על הבצורת הממושכת בערוב ימי דוד (ש"ב כא א-יד).

ונלמד על הבצורת הממושכת בימי אחאב (פרק יז).

ה' ייסלח לעמו ויגאל אותם ממצוקתם, כי בהענשתם התכוון ליסרם ולהורותם את הדרך הנכונה. "ונתתה מטר על ארצך אשר נתתה לעמך לנחלה" (פס' לו).

אם ייפגעו בעם פגעי טבע כמו:

רעב, דבר, שידפון- השחתת התבואה.

ירקון- מחלת תבואה שמוריקה ומתייבשת.

חסיל- סוג ארבה.

קללה נוספת- "כי יצר לו איבו בארץ שעריו". אם יציק האויב בארצו ובשעריו כלומר: בעריו.

פגעי הטבע נמנים עם הקללות שבדברי הברית שנכרתו בסיני (ויק' פרק כו), וחזרו ונכרתו בערבות מואב (דב' פרק כח).

ובדה"ב ו כח כתוב: "רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה שדפון וירקון ארבה וחסיל כי יהיה, כי יצר לו איביו בארץ שעריו, כל נגע וכל מחלה".

עתה מתייחס שלמה לנכרים אשר יפנו אל בהמ"ק.
פסוק מא : "וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא, ובא מארץ רחוקה למען שמך" (פס' מא).
הכוונה לנכרי הגר בארץ רחוקה ובא לירושלים כדי להתפלל בבית הזה, כי שמע את שמו הגדול של ה'.
הגבעונים אמרו ליהושע: "מארץ רחוקה מאד באו עבדיך לשם ה' אלקיך כי שמענו שמעו וגו' (יהו' ט ט-י).
יהושע שאל את ה': "ומה תעשה לשמך הגדול" (יהו' ז ט).
כפי שכתוב בתהילים צט ג: "יודו שמך גדול ונורא קדוש הוא".
דה"א יז כד: "ויאמן ויגדל שמך עד עולם".

מתי יאמרו כל באי עולם שה' צבאות הוא אלקים לישראל?
כאשר תגדיל חסדך עמנו תצליח דרכנו ותקיים את בית דוד (שמ"ב פרק ז).

ובפסוק ס' כתוב: "למען דעת כל עמי הארץ כי ה' הוא האלקים אין עוד".
בית המקדש יהיה פתוח לכל נכרי הבא לשמו. הוא ישמש את כל בני האדם. כל אדם הזקוק לרחמים ולעידוד יבוא להתפלל בבית המקדש וישפוך לבו לפני ה'
"ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי, למען ידעון כל עמי הארץ את שמך, ליראה אתך כעמך ישראל, ולדעת כי שמך נקרא על הבית הזה אשר בניתי" (פס' מג).
לפי רש"י בישראל הוא אומר: "ונתת לאיש ככל דרכיו" (פס' לט), לפי שישראל מכיר בקדוש ברוך הוא ויודע שהיכולת בידו ואם אין תפילתו נשמעת תולה הוא את הדבר בעצמו ובחטאו, אבל הגוי קורא תגר ואומר בית ששמו הולך לסוף העולם, נתיגעתי לכמה דרכים, ובאתי והתפללתי בו ולא מצאתי בו ממש, כשם שאין ממש בעבודה זרה, לפיכך "ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי וגו'".
עד עתה הזכיר שלמה תפילות שתישמענה בתוך הבית, ועתה הוא מדבר על תפילה שתשמע מחוץ לכותלי בהמ"ק, כמו בצאת ישראל על אויביו. "כי יצא עמך למלחמה על איבו בדרך אשר תשלחם, והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת בה והבית אשר בנתי לשמך" (פס' מד). בשדה המלחמה יתפללו נוכח ירושלים ונוכח בית המקדש "ושמעת תפילתם".

בפסוקים לג-לד הכוונה למלחמה הנערכת על אדמת ארץ ישראל.
"בהנגף עמך ישראל לפני אויב אשר יחטאו לך, ושבו אליך והודו את שמך והתפללו והתחננו אליך בבית הזה, ואתה תשמע השמים, וסלחת לחטאת עמך ישראל, והשבתם אל האדמה אשר נתת לאבותם". הכוונה לאנשי הצבא שייפלו בשבי האויב. ובפסוק מד מדובר במלחמה הנערכת בחוץ לארץ.

להלן מתואר מצב הרבה יותר חמור וקשה : "כי יחטאו לך, כי אין אדם אשר לא יחטא, ואנפת במ ונתתם לפני אויב, ושבום שביהם אל ארץ האויב רחוקה או קרובה... ושבו אליך בכל לבבם... והתפללו אליך דרך ארצם... העיר אשר בחרת והבית אשר בנית לשמך, ושמעת השמים מכון שבתך את תפלתם ואת תחנונם ועשית משפטם" (מו-מט).

ואנפת במ- יחרה אפך בהם, תשפוך זעמך עליהם.

בתהלים ס ג כתוב : "זנחתנו. פרצתנו אנפת, תשוב לנו".

בתהלים ב יב כתוב : "פן יאנף".

ונתתם ביד אויב ובארץ שובים יחזרו בתשובה. יתפללו אליך בכיוון ארצם והתוודו "לאמר חטאנו והעוינו רשענו". אלה הם עיקרי דברי הוידוי שכוהן גדול אומר ביום הכיפורים וכך היה אומר : "אנא ה' עויתי פשעתי חטאתי לפניך" (מ' יומא ג ח ; ד ב).

העם לא יינתק את קשריו עם ארצו ואלקיו, אפילו במרחקים בארצות נכר יעמדו הגולים ויתפללו אל ה' דרך המקדש, והתפילה אשר יתפללו אל ה' תמלא את לבם ביטחון ואמונה, כי אכן יש השומע לתפילתם. "ועשית משפטם" את משפט הגאולה ככתוב: "כי לך משפט הגאולה" (יר' לב ז). רד"ק פירש : ועשית משפט בשוביהם שלא חמלו עליהם.

בהמ"ק הנחשב כמקום גילוי השכינה, הינו מקום מובחר לתפילה, גם מרחוק מכון אליו היחיד את תפילתו.

וכן שנו חז"ל במשנתם : העומדים בחוץ לארץ מכוונים את לבם כנגד ארץ ישראל. העומדים בארץ ישראל מכוונים את לבם כנגד ירושלים. העומדים בירושלים מכוונים את לבם כנגד בית המקדש. העומדים במקדש מכוונים את לבם כנגד בית קדשי הקדשים ומתפללין (ת' ברכות טו-טז). הלכה קובעת שירושלים עומדת בקדושתה לעולם, ועל כן נוהגות בה הלכות מיוחדות. גם בזמן הזה חייב אדם לכוון את פניו בשעת תפילתו כנגד ירושלים ובתוכה כנגד בית המקדש (ברכות ל ע"א).

העולה מתפילת שלמה שפגעים באים על האדם כעונש על חטאים, ורק תפילה המלווה בתשובה שלמה עשויה להסיר את הפגע והייסורים. צירוף הלשונות שמע וסלח חוזרים בתפילה ומרמזים על כוחה של תפילה שיש עמה גם תשובה.

בברכה האחרונה אשר ברך שלמה את קהל ישראל פתח בשבחו של מקום (נו). ברך את העם שיהי ה' אלקינו עמנו כאשר היה עם אבותינו וגו' (נז), וביקש מה' שיכוון את לב העם לשמירת מצוותיו (נח), וחזר וברכם שיהיה לבבם שלם עם ה' כיום הזה (סא). ושתפילתו שהתפלל על עצמו ועל כלל ישראל תתקבל.

"ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני ה' קרובים אל ה' אלקינו יומם ולילה, לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו" (פס' ס).

אמרו חז"ל (ספרי דברים שמג) שהלך שלמה בתפילתו בעקבות דוד אביו ובעקבות משה, שפתחו וחתמו את תפילותיהם בשבחו של מקום, ורק באמצע תפילתם דיברו בצרכיהם ובצרכי עם ישראל. אף שלמה פתח בשבחו של מקום אחר כך בצרכיהם של ישראל וחתם בשבחו של מקום.

נסכם את תפקידי בית- המקדש לפי תפילת שלמה.

1) "כל תפילה כל תחינה אשר תהיה לכל האדם לכל עמך ישראל... ופרש כפיו אל הבית הזה".

2) תפילת נכרי המתפלל לשמע שמו הגדול.

3) בהמ"ק ימשוך את לב העם אל הארץ ע"י תפילה בנכר.

4) התפילות יהיו מלוות קרבן וזבח.

לפני התפילה ואחריה באים מעשי הקרבנות שהקריבו שלמה והעם באותו מעמד (פס' ה), ואחריה "והמלך וכל ישראל עמו זבחים זבח לפני ה'" (פס' סב). בזמן המקדש היו התפילות מלוות קרבן וזבח לה', ומשחרב בהמ"ק ובטלו הקרבנות נשארו רק התפילות בלבד "ונשלם פרים שפתנו" (הושע יד ג). בית המקדש ריכז בתוכו את חיי העם שמחותיו, יגוניו, ניצחונותיו ומפללותיו. ענייני העבודה בבית המקדש : קרבנות, תפילה ומשפט.

מעמד המלך בבהמ"ק

מעמד קדושה מסוים היה גם למלך בבהמ"ק (פס' סד ; ט כה ; שמ"ב ו יז ; שמ"ב ח יח). בניגוד לכוהנים לא היה המלך זכאי להיכנס להיכל ולהקטיר (דה"ב כו טז). עם זאת ניתנה למלך הזכות לערוך את תכנית הבניין של המקדש (מל"א ו-ז ; דב"א כח יא וגו'), לקבוע את סדר החגיגות (סה-סו), לקדש את החצר הפנימית בשעת הצורך (סד), להוסיף קרבנות לתכלית מסוימת (דה"ב כט כ-כא), לקבוע סדר בתפקידי הכוהנים והלויים (דה"ב כט כה ; דה"א כב-כו).

ניב

יוצא חלציו (פס' יט).

בהשאלה: צאצאיו (בנים ובני בנים וכו').